

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله احكام اسلامي ۱۴

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على
رسول الله و على آله و اصحابه الى يوم الدين و
اما بعد :
تعريف عده:

عده از عدد و شمردن گرفته شده است يعني روزها و
حيضهايي كه زن حساب مي كند. عده نام مدت زماني
است كه زن بعد از وفات شوهرش يا جدائي از او براي
ازدواج منتظر مي ماند و اين انتظار با زايمان يا گذراندن
حيض ها يا سپري كردن ماهها تحقق مي يابد.

حکمت عده:

مراعات مدت عده براي آگاهي از وضع حاملگي مربوط
به شوهر قبلي به خاطر جلوگیری از آميخته شدن نسب
فرزند است و در دنياي معاصر از طريق آزمایش های
پزشكي هم مي توان به وضع حاملگي زنان آگاهي يافت.
هم چنين به خاطر دادن فرصت كافي براي فكر كردن مرد
و زن و آينده نگري و تجديد نظر در مورد جدائي و
بازگشت به زندگي زناشويي و يا سوگواري به خاطر
وفاداري به شوهر فوت كرده و احترام به مشاعر خانواده
شوهر، و يا به خاطر پاسداري از حرمت و كرامت زن
است تا موضوع حرف و گفتگوي ديگران و شايعه پراكني
نشود.

بر اين اساس مراعات عده براي همه زنانی كه طلاق داده
شده و يا شوهران شان فوت نموده، يا نكاح شان باطل
گريده - حتي اگر زن سالمند و نازا هم باشد و دچار
عادت ماهيانه نشود - لازم است؛ زيرا منتفی بودن علتی،
سبب منتفی بودن علت های ديگر نمی شود.

حكم شرعی و سبب عده :

مراعات عده براي همه زنانی كه شوهران شان با آنان
همبستر شده اند و براساس نكاحی صحيح يا ناصحيح به
عقد نكاح او درآمده اند، و از طريق طلاق يا فسخ نكاح از
هم جدا شده اند، واجب است، اما زماني كه پيش از
عروسي و ارتباط زناشويي طلاق داده شود، نيازي به
مراعات عده ندارد؛ زيرا خداوند متعال در اين باره
مي فرمايد:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ
طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ
عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا﴾ (الاحزاب / ۴۹)

«ای کسانی که ایمان آورده اید اگر زنان مؤمن را به نكاح
خود درآورید، اگر پيش از آن كه با آنها همبستري كنید،
طلاق شان دادید. برعهده آنها عده ای كه آن را در نظر
بگیرید، نیست».

دلایل واجب بودن رعایت عده: دلایلی در قرآن، سنت و
اجماع برای واجب بودن مراعات عده توسط خانم ها آمده
است كه عبارتند از:

۱- قرآن

خداوند متعال در این باره می فرماید:

﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ۚ﴾
(البقرة: ۲۲۸)

«زنان طلاق داده شده باید مدت سه پاکی را انتظار
بكشند».
و می فرماید:

﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (البقره: ۲۳۴)

«کسانی از شما که می‌میرند و همسران را از خود برجای می‌گذارند (همسران باید) چهارماه و ده روز انتظار بکشند».

و می‌فرماید:

﴿وَالَّتِي يَبْسُ مِنْ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ أَرْبَتْهُمْ فَعِدَّتُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ تَحِضْ وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق / ۴)

«و آن زنان شما که از عادت ماهانه مأیوسند ، اگر شک دارید (که عادت ماهانه دارند یا نه) عده آنها سه ماه است و دخترانی که هنوز عادت ماهیانه پیدا نکرده‌اند (نیز) عده‌شان سه ماه است) و مدت زمان عده زنان حامله وضع حمل آنهاست».

۲- سنت: رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: «برای زنی که به خداوند و دنیای پس از مرگ باور دارد سوگواری بیش از سه روز جایز نیست - مگر برای فوت شوهر که چهارماه و ده روز برای ازدواج مجدد صبر می‌نماید».(بخاری و مسلم)

۳- اجماع: علما و فقهای امت اسلامی در مورد واجب بودن مراعات عده اتفاق نظر دارند.

انواع عده:

عده زن در اثر فوت شوهرش خواه با او همبستر شده یا نشده باشد، چهار ماه و ده روز است، به دلیل فرموده خداوند متعال :

﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (بقره : ۲۳۴)

«و کسانی که از شما (مردان) می‌میرند و همسرانی از پس خود به جای می‌گذارند همسرانشان باید چهار ماه و ده روز انتظار بکشند».

مگر زنی که در اثر همبستری با شوهرش، حامله باشد که عده از وضع حملش است: خداوند متعال می‌فرماید :
﴿وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (طلاق : ۴)
«و عده زنان باردار وضع حمل آنان است».

از مسور بن مخرمه روایت است : (**أَنْ سَبِيعَةَ الْأَسْلَمِيَّةِ نَفْسَتْ بَعْدَ وَفَاةِ زَوْجِهَا بِلِيَالٍ، فَجَاءَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنْتَهُ أَنْ تَنكِحَ، فَأَذِنَ لَهَا، فَنَكَحَتْ**) «سبیعه اسلمیه چند شب بعد از وفات شوهرش، فرزندی به دنیا آورد، نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم آمد و از او اجازه خواست که شوهر کند، پیامبر صلی الله علیه وسلم به او اجازه داد و ازدواج کرد».

متفق علیه
زنی که قبل از همبستر شدن طلاق داده شود عده ندارد؛ به دلیل فرموده خداوند متعال :

﴿يَتَأْتِيَنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَدُونَهَا﴾ (احزاب : ۴۹)

«ای مؤمنان هنگامی که با زنان مؤمنه ازدواج کردید و قبل از همبستری، آنان را طلاق دادید برای شما عده‌ای بر آنان نیست تا حساب آنرا نگاه دارید».

زن مطلقه‌ای که از شوهرش حامله باشد، عده از وضع حملش است؛ به دلیل فرموده خداوند متعال : ﴿وَأُولَتْ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (طلاق : ۴) «و عده زنان باردار وضع حمل آنان است».

از زبیر بن عوام روایت است : (**أَنَّهُ كَانَتْ عِنْدَهُ امْرَأَةٌ كَلِثُومُ بِنْتُ عَقْبَةَ، فَقَالَتْ لَهُ وَهِيَ حَامِلٌ : طِيبْ نَفْسِي بِتَطْلِيْقِكَ، فَطَلَقَهَا تَطْلِيْقَةً، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَرَجَعَ وَ قَدْ وَضَعَتْ فَقَالَ : مَا لَهَا خَدَعْتَنِي خَدَعَهَا اللَّهُ؟! ثُمَّ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : سَبَقَ الْكِتَابُ أَجْلَهُ، أَخْطَبْتُهَا إِلَى نَفْسِهَا**) «ام کلثوم بنت عقبه زن او بود، ام کلثوم در حالی که حامله بود به زبیر گفت : دلم را با یک طلاق خوش کن، زبیر او را یک طلاق داد، سپس برای نماز به طرف مسجد خارج شد، وقتیکه برگشت، دید که همسرش وضع حمل کرده، گفت او را چه شده است، مرا فریب داد، خدا فریب او را به خودش برگرداند! سپس نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم رفت (و قضیه را به اطلاق وی رسانید) پیامبر فرمود : عده‌اش به پایان رسیده، بار دیگر از او خواستگاری کن و او را به ازدواج خود درآور. ابن ماجه

حالی که حامله بود به زبیر گفت : دلم را با یک طلاق خوش کن، زبیر او را یک طلاق داد، سپس برای نماز به طرف مسجد خارج شد، وقتیکه برگشت، دید که همسرش وضع حمل کرده، گفت او را چه شده است، مرا فریب داد، خدا فریب او را به خودش برگرداند! سپس نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم رفت (و قضیه را به اطلاق وی رسانید) پیامبر فرمود : عده‌اش به پایان رسیده، بار دیگر از او خواستگاری کن و او را به ازدواج خود درآور. ابن ماجه

اگر مطلقه از زنانی باشد که قاعده می‌شوند، عده او سه حیض است، به دلیل فرموده خداوند متعال:

﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ (بقره : ۲۲۸)

«و زنان مطلقه باید (بعد از طلاق) به مدت سه بار پاکی از عادت ماهانه انتظار بکشند».

اگر زن مطلقه به علت کم سن و سالی یا پیری و یائسگی، قاعده نشود، عده او سه ماه است، خداوند متعال می‌فرماید:

«وَالَّتِي يَيْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبَتْمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّتِي لَمْ تَحِضْ» (طلاق: ۴)

«و زنانی که از عادت ماهیانه ناامید هستند و همچنین زنانی که هنوز عادت ماهیانه را ندیده‌اند اگر در عده آنها متردد بودید بدانید که عده آنها سه ماه است».

آنچه بر زنی که شوهرش فوت کرده واجب است:

بر زن شوهر مرده واجب است که تا پایان عده‌اش در سوگ (احداد) بنشیند.

احداد (سوگ) عبارت است از ترک آرایش و بوی خوش و عدم استفاده از جواهرات و لباس‌های رنگارنگ و عدم بکار بردن حناء و سرمه :

از ام عطیه روایت است : (**كُنَا نَنْهَى أَنْ نَحْدَ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثَ، إِلَّا عَلَى زَوْجِهِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَ عَشْرًا، وَلَا نَكْتَحِلُ، وَلَا نَطِيبُ، وَلَا نَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا إِلَّا ثَوْبَ عَصَبٍ، وَ قَدْ رَخِصَ لَنَا عِنْدَ الطَّهْرِ إِذَا اغْتَسَلَتْ إِحْدَانَا مِنْ مَحِيضِهَا فِي نَبْذِهِ مِنْ كَسْتِ أَظْفَارٍ، وَ كُنَا نَنْهَى عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ**)

«ما نهی می‌شدیم از اینکه برای مرده‌هایمان بیش از سه روز احداد کنیم؛ مگر برای فوت شوهر که چهار ماه و ده روز احداد می‌کردیم، از سرمه و بوی خوش استفاده نمی‌کردیم ولباس رنگارنگ نمی‌پوشیدیم مگر لباس یمنی، و وقتی که از حیض پاک می‌شدیم و غسل می‌کردیم به ما اجازه داده می‌شد که تکه‌ای بخور (ماده‌ای خوشبو) بکار

ببریم (تا بوی بد اثر خون را از بین ببرد) و از تشییع جنازه نیز نهی می‌شدیم». متفق علیه

از ام سلمه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود : (**الْمُتَوَفَّى عَنْهَا لَا تَلْبَسُ الْمَعْصِفَ مِنَ الثِّيَابِ، وَلَا الْمَشَقَّ مِنَ الْحَيِّ، وَلَا تَخْتَضِبُ، وَلَا تَكْتَحِلُ**) «زنی که شوهرش فوت کرده است باید از پوشیدن لباسهای زرد و قرمز و استفاده از جواهرآلات و حناء و سرمه خودداری کند».ابوداود

آنچه بر زنی که در عده طلاق رجعی به سر می‌برد واجب است:

بر چنین زنی واجب است که تا پایان عده‌اش در خانه شوهر بماند و برایش جایز نیست که از آنجا خارج شود و شوهر هم حق بیرون کردن او را ندارد، به دلیل فرموده خداوند متعال :

«يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا تَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ» (طلاق: ۱)

«ای پیامبر وقتی که خواستید زنان را طلاق دهید، آنان را در وقت فرارسیدن عده طلاق دهید، و حساب عده را نگه دارید، و از خدا که پروردگار شما است، بترسید و پرهیزگاری کنید، و زنان را از خانه‌هایشان بیرون نکنید و زنان هم بیرون نروند. مگر اینکه زنان کار پلشت و زشت آشکاری انجام دهند».

زنی که طلاقش بائن است:

زنی که سه طلاقش واقع شده است، نه حق مسکن دارد و نه حق نفقه؛ به دلیل حدیثی که فاطمه بنت قیس از پیامبر صلی الله علیه وسلم درباره زنی که سه طلاق بر او واقع شده روایت کرده که فرمود : (**لَيْسَ لَهَا سَكْنٌ وَ لَا نَفَقَةٌ**) «نه مسکن برای او هست و نه نفقه».مسلم و بر او لازم است که در میان بستگان خودش عده را به پایان برساند و نباید ازخانه خارج شود. مگر هنگام ضرورت.

از جابر بن عبدالله روایت است که گفت : خاله‌ام طلاق داده شد، خواست که ثمره باغ خرمایش را بچیند، مردی مانع خارج شدن او شد، پس نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم رفت، پیامبر فرمود : (**بَلَى، فَجَدَى نَخْلِكَ، فَإِنَّكَ عَسَى أَنْ تَصْدُقَ أَوْ تَفْعَلَ مَعْرُوفًا**) «بله، ثمره باغ خرمایت را بچین امید می‌رود که از آن صدقه بدهی و یا کار خیر انجام دهی». [الإرواء ۱۲۳۴]

استبراء (پاک شدن رحم):

هرگاه مردی مالک کنیزی شد که قابل نزدیکی باشد، بر او حرام است که قبل از پاک شدن رحمش، با او نزدیکی کند، که در اینصورت، اگر جاریه حامله باشد با وضع حمل و اگر از زنانی باشد که قاعده می‌شوند، با یک حیض رحمش پاک می‌شود.

از رویف بن ثابت روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود : (من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يسقي ماءه ولد غيره) «کسی که به خدا و روز آخرت ایمان دارد آبش را به فرزند کسی دیگر ندهد».ابوداود

از ابوسعید آمده که پیامبر صلی الله علیه وسلم درباره زنان اسیر اوطاس فرمود: (لاتوطا حامل حتی تضع، ولاغیر حمل حتی تحيض حیضه) «با زن حامله قبل از وضع حمل و با دیگر زنان قبل از یک بار قاعده شدن، نباید نزدیکی صورت گیرد». ابوداود

از ابن عمر (رض) روایت است که گفت: (**إِذَا وَهَبَتِ الْوَلِيدَةُ الَّتِي تَوَطَّأُ، أَوْ بَيْعَتْ، أَوْ عَتَقَتْ، فَلْيَتَبَرَّأْ رَحْمَهَا بِحَيْضَةٍ، وَلَا تَتَسَبَّرْ الْعِذْرَاءُ**) «اگر کنیزی که قابل آمیزش است به کسی اهدا، یا فروخته شد و یا آزاد گردید مالکش باید منتظر بماند تا رحمش با یک حیض پاک شود ولی کنیز باکره نیازی به پاک شدن رحم ندارد». [الإرواء ۲۱۳۹]

نفقه زنان در مدت عده

الف- تأمین نفقه زن مطلقه در طلاق رجعی - چون حکم همسر را دارد - بر شوهرش واجب است.
ب- هم چنین تأمین نفقه زنی که عده اش را از طریق وضع حمل می گذرانند واجب است؛ زیرا خداوند متعال فرموده اند:

﴿ وَإِنَّ كُنَّ أُولَئِ حَمَلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ﴾ (الطلاق / ۶)

«چنانچه زنان (مطلقه) باردار بودند، تا زمانی که وضع حمل می نمایند، نفقه (و مخارج) آنها را فراهم کنید».
ج- خانمی که طلاق بائنه داده شده و عده اش را می گذراند، از نظر حنفیه نفقه اش بر شوهر واجب است؛ زیرا باید تا پایان عده به خاطر تعلق آن به شوهر صبر کند؛

اما مالکيه و شافعيه می گویند: تأمین مسکن او بر شوهر واجب است؛ زیرا خداوند متعال در این باره فرموده است: ﴿ أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ ﴾ (الطلاق: ۶)
«همان جا که خود سکونت دارید، به قدر استطاعت خویش آنها را هم مسکن دهید».

د- فقها در این مورد اتفاق نظر دارند که نفقه خانمی که شوهرش فوت کرده در مدت گذرانیدن عده از مال شوهر واجب نیست؛ چون رابطه همسری آنها با مرگ شوهر قطع شده است، اما مالکيه می گویند باید در مدت عده در منزل شوهر باقی بماند، اما اگر شوهر مستأجر بوده و کرایه منزل را قبلاً پرداخت ننموده ماندن خانم او در منزل اجاره ای واجب نیست.

چه چیزی در مورد زن در حال عده حرام است؟ ۱- خواستگاری:

الف- زن در عده رجعی: خواستگاری وی چه به صورت صراحت و چه به صورت تعریضی حرام است ، زیرا وی هنوز در حکم همسران است، برای احدی جایز نیست که از وی خواستگاری کند؛ چرا که وی هنوز در عصمت شوهرش می باشد.

ب- زن در عده غیر رجعی: خواستگاری وی به صورت صراحت و آشکار حرام است ، ولی خواستگاری وی به صورت تعریضی و کنایه ای جایز است. بدلیل فرموده خداوند متعال: ﴿ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ ﴾ (البقره: ۲۳۵).

«و گناهی بر شما نیست که به طور کنایه، (از زانی که همسرانشان مرده اند) خواستگاری کنید».

تصریح عبارت است از: اظهار رغبت در تزویج وی. مثل این که بگوید: من می خواهم با شما ازدواج کنم؛ در این وقت حرص به ازدواج، زن را وادار می کند که بگوید مدت عده وی به پایان رسیده است ، قبل از آن که عملاً زمان عده وی تمام شده باشد (به همین علت حرام است). در صورتی که تعریض و کنایه خواستگاری این گونه نیست زیرا در آن به ازدواج تصریح نشده است؛ لذا حکم محذور بر آن مترتب نیست؛ اینها از مفهوم آیه شریفه فهمیده می شود.

مثال تعریض اینکه که بگوید: من به عنوان مثال به افرادی چون شما علاقمندم؛ و برای زنی که در عده غیر رجعی است جواب تعریض را به صورت تعریض بدهد ، و برای وی جایز نیست که جواب را به صورت صریح و آشکار بگوید. همچنین برای زن در حال عده رجعی به هیچ وجه جایز نیست. به کسی از وی خواستگاری می کند جواب دهد، نه به صورت صریح، و نه به صورت کنایه.

۲- عقد کردن زن در حال عده حرام است: به دلیل فرموده خداوند متعال: ﴿ وَلَا تَعْرِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ﴾ (البقره: ۲۳۵).

«و اقدام به ازدواج ننمایید، تا عده آنها سرآید!». ابن کثیر در تفسیرش (۵۰۹/۱) گفته است: یعنی عقد نکاح را ننبدید تا عده تمام شود؛ ع لها اجماع دارند که در مدت عده عقد زن درست نیست.

وصلی الله وسلم علی نبيها محمد وعلی آله وصحبه أجمعين.